

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 2

Рівне – 2008

УДК 32
ББК 66.0
П 16

Панорама політологічних студій:
науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. –
Вип. 2. – Рівне: РДГУ, 2008. – 174 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. **Гон М.М.** – д. політ. н., в.о. професора, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету (головний редактор).
2. **Канцелярук Б.І.** – д. політ. н., головний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
3. **Киридон А.М.** – д. іст. н., професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного університету.
4. **Круглашов А.М.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича.
5. **Макаренко Є.А.** – д. політ. н., провідний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
6. **Постоловський Р.М.** – к. іст. н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету.
7. **Терешко Ю.М.** – к. іст. н., доцент, завідувач кафедри політології та соціології Рівненського державного гуманітарного університету.
8. **Тихомирова Є.Б.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету (заступник головного редактора).
9. **Троян С.С.** – д. іст. наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету.
10. **Шеретюк В.М.** – к. іст. н., доцент, декан історико-соціологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.
11. **Ярош Б.О.** – д. політ. н., професор, завідувач кафедри теорії та історії політичної науки Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Відповідальний редактор – к. політ. н., доцент **Черній А.Л.** (Рівненський державний гуманітарний університет)

Друкується за рішенням Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету. Протокол № 10 від 30 травня 2008 р.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Думки авторів статей можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

**Видання здійснено за фінансової підтримки
Володимира Івановича КРИВКО**

Адреса редакції: кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Троян С.С.	5	Особливості інтеграційних процесів на пострадянському просторі
Алієв М.М.	10	Політичні аспекти створення газового картелю
Герасимчук Т.Ф.	17	Європейські угоди та їх значення для країн ЦС на шляху інтеграції з ЄС
Шеретюк О.М.	28	Україна в євразійській політиці Росії

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Тихомирова С.Б.	36	Технології комунікації з громадськістю у діяльності Організації Північноатлантичного Договору (НАТО)
Наумов А.С.	42	Перше президентство Володимира Путіна в Росії: реформування органів державного управління та силових структур
Кириленко О.М.	51	Основні напрями гендерної політики в Україні
Санжаревський О.І., Чигир К.О.	59	Проблемні питання політичного дискурсу Російської Федерації та Сполучених Штатів Америки щодо розміщення елементів ПРО в Європі
Хаврук І. А.	67	Референдум про реорганізацію СРСР (17 березня 1991 року) в Україні
Черній А.Л., Черній В.А.	75	Глобалізація і економічна інтеграція Болгарії на рубежі ХХ-ХХІ ст.
Климончук В.Й.	83	Формування критеріїв політичної свободи в процесі викладання політичних наук

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ

Гон М.М.	90	Етнополітичні суперечності та конфлікти в Західній Україні (1926-1939 рр.)
Киридон А.М.	98	Державно-конфесійні відносини 1920-х років та початку ХХІ століття: маркування проблеми
Монолатій І.С.	104	Етнічні спільноти, етнічні меншини та етнічні групи в політологічному дослідженні
Надольська В.В.	110	Волинь у складі Російської імперії: полонізація і русифікація
Надольський Й.Е.	118	Депортаційна політика як засіб встановлення радянської влади в західних областях України (1939-1941 рр.)
Швидюк С.М.	126	Українська меншина у Польщі перед викликом асиміляції: аналіз ситуації

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

Байда Н.П.	136	Военно-політична доктрина республіки Білорусь: основні пріоритети
Липчук О.І.	143	Політико-правові аспекти державної етнополітики України
Мисан- Мілясевиц В.В.	149	До питання суб'єктності у міжнародному тероризмі
Мислюк Ю.В.	158	Опозиція як альтернативний простір здійснення політичної діяльності

РЕЦЕНЗІЇ

Наумов А.С.	165	Новий погляд на психологічний вимір сучасної політики
Алієв М.М.	168	Вплив західних теорій етнічності, нації та націоналізму на сучасну українську етнополітичну науку
Відомості про авторів	172	
Вимоги до оформлення статей	174	

ефективно захищати власні інтереси – як відчувати й захищати власну свободу. Зрештою в сучасному багатоманітному світі культура толерантності є вже не просто ознакою хороших манер і виховання, а умовою виживання й збереження стабільності суспільства, успішності публічних заходів.

Завдання системи освіти полягає в тому, щоб надати всім, хто навчається, широкі можливості вибору, навчити кожного вільно рухатися в просторі ідей, у світі образів, поглибити мислення й емоційне сприйняття дійсності, допомогти виробити цілісний погляд на світ, сформуватися повноцінним громадянином. Власне такому громадянину властиві такі риси, як цінування ідеалів свободи, рівності, справедливості, який буде здатний визначати проблеми суспільного життя, бажання і вміння вимагати їх розв'язання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Рябов С.Г. До обґрунтування концепції політичної освіти в Україні // Політична освіта в Україні: проблеми та перспективи розвитку. – 2005. – С.12.
2. Клепка С.Ф. Громадянська освіта: необхідні утопії // Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. – 2002. – Т. 20. – С.61.
3. Головатий Н.Ф. Соціологія молоді. – К: МАУП, 1999. – С. 102.
4. Там само. – С.104.
5. Тягло О.В. Як розбудувати громадянську освіту в Україні? // Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. – 2002. – Т. 18. – С.84.
6. Жадан І. Кисельов С., Кисельова О., Рябов С. Політична культура та проблеми громадянської освіти в Україні. Аналітичний звіт. – К.: Тандем, 2004. – С. 42.
7. Жадан І.В. Психолого-педагогічні проблеми політичної освіти молоді // Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. – 2003. – Т. 21. – С.91.
8. Пробийголова Н. Політична освіта як складова політичної соціалізації молоді // Політичний менеджмент. – 2008. – № 1. – С.131.
9. Рябов С.Г. До обґрунтування концепції політичної освіти в Україні // Політична освіта в Україні: проблеми та перспективи розвитку. – 2005. – С.18.

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 323.1 (477.8)

Гон М.М.

ЕТНОПОЛІТИЧНІ СУПЕРЕЧНОСТІ ТА КОНФЛІКТИ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ (1926-1939 рр.)

У статті проаналізовано етнополітичні конфлікти, які в 1926-1939 рр. відбулися на західноукраїнських землях у складі Польщі. Суперечності між „своїми” й „чужими” досліджено в контексті конфліктів інтересів та адаптації. Серед них – українсько-польська боротьба за збереження/поновлення суверенітету над територією, різні позиції етнічних спільнот у питанні децентралізації управління державою, нерівність можливостей/участі етнічних меншин і титульного етносу в керівництві нею.

Автор пропонує трактувати суперечності, що зародилися на ґрунті неприйняття політичних символів „чужих”, елементом семіотичного конфлікту, вважати його особливим типом. Окрім суперечностей, які виникали в процесі безпосередньої взаємодії груп, досліджено вплив на формування їхніх стосунків зовнішньополітичних факторів.

Gon M. The ethnicpolitical antagonisms and conflicts that happened in Western Ukraine (1926-1939).

The article gives analysis of the ethnicpolitical conflicts which took part on the West of Ukraine which belonged to Poland. The contradictions between “our” and “strangers” are studied in the context of interests and adaptations. Among them – the struggle of Polish and Ukrainian people for preserving/restoring their sovereignty on the territory, different views of ethnic communities concerning the decentralization of ruling the country, inequality of ethnic groups in the country ruling.

The author suggests that these contradictions should be considered as the result of aversion of the political symbols of “strangers”. This, according to the author, is the element of semiotic conflict. He considers it to be a specific type of ethnic conflict.

The article also analyses the influence of outer political factors on the formation of the relations between different ethnic groups.

Актуальність теми та постановка проблеми. Етнополітичні суперечності й конфлікти – домінуючі тенденції в міжетнічній взаємодії на західноукраїнських землях (ЗУЗ) після краху Австро-Угорської та Російської імперій. Такий стан, враховуючи боротьбу українців і поляків за здобуття дефіцитних ресурсів, бачиться закономірним. Однак конфронтація „своїх” і „чужих”, яка характерна для Другої Речі Посполитої впродовж її існування, зокрема – після встановлення в ній режиму санації (1926 р.), означає проблему як таку, що актуалізує необхідність з'ясування її причин та форм прояву.

Ступінь вивчення проблеми. Корпус праць, у яких українські вчені пропонують відповідь на визначену в назві статті проблему, сформований істориками. Прикладом таких досліджень є праці Ю.Ю.Сливки [11, с. 138-182] та Ю.Крамара

[6]. Віддаючи належне вченим, які доволі детально аналізують етнополітику влади й польських політичних акторів в українському питанні, зауважимо, що поза їхньою увагою залишилися інші етнічні суб'єкти. Стосовно ж вивчення проблеми політологами в її полісуб'єктному й поліпредметному баченні (конфлікти між рівно та різностатусними етнонаціональними спільнотами), доводиться визнати, що в хронотопі ЗУЗ у складі Другої Речі Посполитої 1926-1939 рр. ця проблема ними фактично не досліджується.

Мета розвідки: з'ясувати причини й сутність етнополітичних суперечностей і конфліктів, що відбувалися на ЗУЗ у 1926-1939 рр., форми, в яких вони виявилися, застосовані групи методи аргументації/боротьби в час їх тривання.

Наукова новизна дослідження визначається трьома аспектами. По-перше, з'ясуванням причин і форм прояву окремих типів конфліктів „чужих” у політичній сфері. По-друге, обґрунтуванням слушності виділення окремого типу етнополітичного конфлікту – семіотичного. По-третє, з'ясуванням впливу зовнішньополітичних факторів на формування міжетнічних суперечностей.

Виклад основного матеріалу. Застосування принципів аналітично-описового й системно-структурного підходів до аналізу суспільних конфліктів дозволяє, у разі зосередження уваги на їхньому змісті, визначити у міжетнічній взаємодії на ЗУЗ другої половини 1920 – 1939 рр. конфлікти цінностей, інтересів та адаптації. В широкому спектрі причин останніх особливе місце, на наш погляд, відіграли намагання українців та поляків поновити/зберегти свій суверенітет над регіоном.

Ця тенденція особливо контрастно простежується в 1930-х рр. Тогочасну активізацію українських політичних акторів у домагання реалізації права на самовизначення зумовило згортання політики коренізації в УСРР і голодомор. Далася взнаки, зрозуміло, й етнополітика центру: Москва, стверджували 1933 р. у Галичині, „касає послідовно усе, що тільки дише українським духом” [9, 1933, 21 липня. – С. 1].

Сепаратистські цілі, які сповідувала низка українських партій, протиставляли їх державі. Таку позицію польські політичні актори трактували зазіханням на її територіальну цілісність. У цьому контексті показовими є міркування членів польського Національно-радикального табору, які заявляли: „Українці мають повні підстави прагнути до створення власної держави на своїй рідній території, але не в кордонах Польщі” [12, 14 лютого. – С. 3]. Інші ж партії домагалися від українців визнання засади: „Польща там, де поляки” [25, 5 стусзнія. – С. 6].

Зростання суперечностей на ґрунті конкуренції за територію простежується не тільки у взаємодії поляків і українців, але й іншому міжетнічному тандемі. Йдеться про реакцію західних українців на створення єврейських сільськогосподарських поселень у Криму. В них українська громадська думка вбачала спроби утворення „нової Палестини на українській території” [5, 1925, 12 вересня. – С. 1].

Функціонування фактору контролю над територією як одного з визначальних каталізаторів етнополітичних суперечностей і конфліктів пояснюється низкою причин. Зокрема тим, що встановлення суверенітету над нею тією чи іншою спільнотою є суголосним їх етнополітичному ренесансу і в інтерпретації тогочасної політичної думки виступало одним із визначальних показників „повноцінності” етнонаціональних спільнот. Як приклад таких висновків – сентенція В.Целевича: „Нація без власної землі не є нацією” [16, с. 15].

Ототожнення понять „державна” й „етнонація” – причина нетривалої політичної конфронтації, яка наприкінці 1930-х рр. виникла між поляками і чехами внаслідок

обурення останніх підтримкою Варшавою німецької агресії проти Чехо-Словаччини. Як результат – лояльні до цього часу щодо Польщі чехи зблизилися з українцями. Вони демонстрували своє прихильне ставлення до їхніх прагнень стосовно Карпатської України в час, коли Варшава й Будапешт прагнули облаштувати польсько-угорський кордон шляхом ліквідації української автономії в Чехо-Словаччині [2, ф. 46, оп. 9-а, спр. 602, арк. 17-18; 1, с. 132].

В умовах розчленування українських етнографічних територій різними державами прагнення політичних акторів західних українців децентралізувати управління в Польщі й неопосередкованість у цьому питанні її титульного етносу слугували додатковою причиною їх конфронтації в політичній сфері. Уряд Польської республіки та більшість партій нації-держави не переглянули своїх позицій навіть тоді, коли засада автономізму стала стрижнем програм низки українських партій.

Зростання суперечностей на цьому ґрунті підтверджує слушність міркувань Р.Брубейкера про те, що етнонаціоналізм не завжди ставлять за мету здобуття державності. Для означення таких з них О.Тевдой-Бурмілі пропонує оперувати дефініціями „охоронного” націоналізму оскільки „... базовим елементом такого типу націоналізму є... інтенція захисту, охорони існуючого етнокультурного/політико-культурного комплексу” [14, с. 111].

Саме дискурсу „охоронного” типу етнонаціоналізмів відповідають, на наш погляд, дії політичних акторів як дисперсних етнічних меншин, так і більшості українських партій. Їхня тактика і стратегія бачаться реакцією на етнополітику держави та інтегральний польський націоналізм. Враховуючи агресивність останнього до „чужих”, він, згідно запропонованої В.Липинським класифікації, цілком відповідає його державно-руйнівному варіанту [10, с. 15].

Одна з причин таких суджень обумовлена, ймовірно, перманентною дискусією з питання про характер польського етнополітичного організму. Сповідуваний низкою політичних фігур титульного етносу (національними та християнськими демократами, монархістами й частиною консерваторів) ідеал національної держави не означав їхніх намірів витіснити з країни всі етнічні меншини. Він трактувався як запевнення переваги нації-держави в усіх сферах суспільного життя [22, с. 9, 11]. Така постановка питання призвела до наполегливого обстоювання гасла „Польща для поляків”. Досягнення цієї мети, згідно фразеології націоналістів, зокрема – ендеків, сприяло б посиленню внутрішньої монолітності держави, формування її єдиної „волі і душі” [12, 10 январа. – С. 2].

На протигагу апологетам польського націоналізму, етнічні меншини заповзято й послідовно домагалися очевидного – визнання Другої Речі Посполитої державою поліетнічною. До того ж кредо „однаціональної” держави окреслює проблему рівноправної участі етнічних меншин у суспільно-політичному житті, зокрема – наявності/відсутності у них можливостей вирішувати кардинальні питання, пов'язані з розвитком держави. Адже монополізація права на визначення проєктів за титульним етносом є елементом соціальної нерівності. Ця тенденція простежується й в інших сферах суспільного життя. Проілюструємо її на прикладах різних етнічних меншин.

1. Виголошена сенатором І.Макухом 6 березня 1931 р. у сенаті заява – „Ми є поза правом. До нас не примінюється ніяких приписів конституції, але нами рядить самоволя адміністрації і поліції” [3, ф. 2, оп. 1, спр. 1333, арк. 4] – одне зі свідчень ігнорування державою принципів справедливості й рівних можливостей етнонаціональних спільнот.

2. Домінування поляків у національних зборах створювало передумови для ухвалення тих законів, які задовольняли інтереси нації-держави. 8 січня 1928 р. д-р Індіс охарактеризував діяльність єврейських депутатів у сеймі так: „Посаджено наших представників у куточку і „закрито рот кляпом”, жодні інтерпеляції, жодні пропозиції не допомогли...” [4, ф. 33, оп. 4, спр. 29, арк. 35].
3. Відмовляючись від принципів т.зв. позитивної дискримінації, у вересні 1934 р. Польща, оперуючи вимогою запровадження єдиної системи захисту прав етнічних меншин для всіх членів Ліги Націй, відмовилася від співпраці з міжнародними інституціями щодо контролю за виконанням нею положень Малого Версальського трактату (МВТ) [15, 20 вересня. – С. 4].

Демарш Польщі в Лізі Націй сформував нову площину конфлікту влади з етнічними меншинами. Хоча останні усвідомлювали, що положення МВТ самі по собі не гарантують виконання державою взятих на себе 1919 р. зобов'язань, вони піддали уряд гострій критиці за його ініціативу. Періодичний орган Української соціалістичної радикальної партії з цього приводу писав: „Український народ вважає останню заяву стосовно денонсації трактату про захист національних і релігійних меншин Польщею за погіршення свого правового становища і тому не може погодитися, щоб навіть цей мінімальний захист національних меншин перестав зобов'язувати Лігу Націй” [24, с. 592].

Значимим конфліктним потенціалом міжетнічної взаємодії, враховуючи концептуальне положення примордіалізму про споконвічність етнічної належності, яка успадковується й передається нащадкам, стало зазіхання держави й низки польських партій на самобутність „чужих”. Ця тенденція окреслює проблему класифікації конфліктів, що відбувалися в Польщі. Адже створення державою й титульним етносом умов, які перешкоджають збереженню „чужими” їхніх культурних ресурсів, є елементом, який, на перший погляд, спонукає трактувати такі дії причинами конфлікту ціннісного. Водночас, враховуючи первинну детермінанту польсько-українського воєнно-політичного протистояння 1918-1919 рр. – боротьба за суверенітет над ЗУЗ та питання збереження/втрати її етнічною більшістю своєї самості за умов інкорпорації регіону Польщею, проблему асиміляції „чужих” слушно, на наш погляд, розглядати одночасно й як компонент конфлікту політичного.

Оскільки польські націоналісти трактували поліетнічність фактором, який послаблює державу, а країни на кшталт Австро-Угорщини – політичним рудиментом [12, 14 лютого. – С. 3], вони повсякчас домагалися ведення державою такої політики, яка б спрямовувалася на ліквідацію існуючих у ній культурних підсистем. Водночас притаманній ідеології польського націоналізму поділ етнічних меншин на „законних жителів” і „гостей” дозволяє констатувати застосування ним принципу диверсифікації громадян країни на „своїх” і „чужих” не тільки за етнокультурним, але й політичним принципами. До числа останніх зараховано євреїв [22, с. 17].

Оперування категорією „гостя” відображає позиції польських націоналістів стосовно тимчасового перебування євреїв у країні. Прискоренню їхньої еміграції з неї мала сприяти т.зв. „ексмісія”, тобто їхнє примусове виселення. В умовах, коли з-поміж єврейських політичних акторів плани стрімкого переселення з Польщі сповідувала лише партія сіоністів-ревізіоністів – наслідок сформульованого В.Жаботинським т.зв. „еміграційного плану” [19, с. 1], така постановка питання

означала конфлікт євреїв з тими політичними силами, які в різний спосіб прагнули витиснути їх з країни.

Загострення міжетнічних стосунків у Польщі, непоодинокі приклади агресії учасників конфліктів щодо „чужих” актуалізували проблему захисту державою її жертв. Йдеться про дилему готовності влади виконати роль справедливого арбітра міжетнічної взаємодії, ефективно протидіяти провокуванню ескалації стосунків між конкуруючими групами, здійснювати з цієї метою необхідні превентивні заходи.

Відновлення у вересні 1931 р. надзвичайного судочинства в Польщі [8, 13 вересня. – С. 2], кримінальне покарання представників різних етнічностей (у т.ч. і поляків) за здійснені ними акти терору – свідчення реакції центру, спрямованої на запобігання застосуванню учасниками етнічних конфліктів радикальних методів боротьби. Така практика – персональне покарання реалізаторів агресії супроти „чужих”, різко контрастує з т.зв. „паціфікацією” („умиротворенням”).

Її здійснення – свідчення подвійних стандартів держави. Адже в одних випадках, коли застосування радикальних методів боротьби завдавало матеріальної шкоди окремим етнофорам чи загрожувало їхньому життю, судові органи карали конкретних виконавців. В іншому, коли діяльність поодиноких українських партій загрожувала не тільки інтересам поляків, але й держави, остання застосувала щодо „чужих” принцип колективної відповідальності. Методи реалізованого нею „умиротворення” поставили її на один шабель з тими партіями поляків і українців, які в плинні конфліктів застосовували терор.

У спектрі причин етнополітичних суперечностей і конфліктів значиме місце відіграли ті, що спричинені суспільно-політичними процесами, які відбувалися поза ЗУЗ. Поруч із швидкоплинним погіршенням чесько-польських стосунків, зумовлених позицією Польської республіки в час розчленування Чехо-Словаччини, ця тенденція особливо чітко простежується у взаємодії українців та євреїв. Вона зумовлена діяльністю двох тоталітарних режимів – радянського й нацистського, наслідки якої безпосередньо коригували переживання двох етнопольських спільнот.

Перший з факторів, враховуючи ідейно-політичну причинність українсько-єврейської ворожнечі, означаємо комуністичним. Він пояснюється низкою причин, серед яких найзначимішим є покладання західними українцями відповідальності за трагедію радянської України на євреїв.

Важливу роль в етнополітичних суперечностях і конфліктах відіграв фактор розбіжностей в ставленні макросоціальних груп до Німеччини. Їх причини можна звести до наступного:

1. Зростання серед частини українців симпатій до Німеччини. Вони зумовлені заявою А.Гітлера (квітень 1933 р.) стосовно готовності очолюваного ним уряду сприяти їхньому етнополітичному ренесансу [1, с. 114].
2. Поширення серед українських і польських праворадикалів, частини німців антиєврейських настроїв. Рефлексії запозичення окремих елементів ідеології гітлеризму польськими політичними акторами простежуються в ставленні до його антисемітської платформи ендеків. Газета „Dziennik Narodowy” 1938 р. з цього приводу стверджувала: оскільки нацизм посилює німців – він ворожий ендекам, позаяк послаблює євреїв – є для них прийнятним [23, 1938, 2 sierpnia. – С. 3].

Антисемітизм гітлерівського гатунку скоригував, зрозуміло, й стосунки тих євреїв і німців, що проживали на ЗУЗ. Хоча в окремих місцевостях, як, наприклад,

у Перемишлянах, на ґрунті ставлення до ідей Гітлера серед німців відбувалися конфлікти, наприкінці 1930-х рр. його ідеологія здобула серед членів групи чимало прихильників [21, с. 14; 20, с. 31 зв.].

Переплетіння пріоритетів етнонацій, кожна з яких керувалася цілями, які відповідали їхнім інтересам без урахуванням прагнень „чужих”, сприяло усталенню в Польщі і на ЗУЗ зокрема атмосфери етнополітичних протиріч і конфліктів. Таку тенденцію сповна розкриває позиція дописувача газети „Діло”: „Взоровати своє становище до чужих держав і народів на становищі наших найближчих сусідів і співмешканців-поляків... та жидів, які мають свої власні журби та поракунки, - значить зректися самостійної національної політики, якщо несвідомо, то підсвідомо підлягти чужим впливам” [5, 1938, 14 серпня. – С. 2]. Водночас природа етнічного конфлікту, на наш погляд, криється й у самому дискурсі націоналізму, який своєю відправною точкою визначає інтереси „своїх”. З цього приводу М.Сціборський висловував: будь-який груповий інтерес є запереченням аналогічних домагань інших етнонаціональних спільнот [13, с. 78]. Ще контрастніше нонконформістську ознаку націоналізму означив, трактуючи її як „політичну доктрину відмови”, К.Шиховський [12, 14 февраль. – С. 3].

Серед тих етнополітичних суперечностей, що виринули на ЗУЗ, окремим їх типом слід вважати ті, які зумовлені неприйняттям політичних символів „чужих”. Якщо його перший комплекс, який, на наш погляд, доречно вважати природним, формується внаслідок політизації фактору території – результат імперативу встановлення суверенітету етнонацій над нею для реалізації своїх державотворчих планів, то другий правомірно класифікувати протистоянням довкола семіотики етнополітичного відродження. Його приклад – створюваний українцями культ борців за державність та реакція на нього поляків. Зародившись у формі заходів вшанування пам’яті Січових стрільців і вояків УГА, які проводилися на горі Маківці, Лисоні та інших місцях їх бойових дій, а також на цвинтарях загиблих у час українсько-польської війни 1918-1919 рр. солдат, він доповнився культом символічних могил [7, с. 326]. Одну з численних акцій з їх насипання влітку 1933 р. проведено, наприклад, членами ОУН у Станіславському воєводстві [3, ф. 2, оп. 1, спр. 950, арк. 20 зв.]. Протидіючи формуванню модерних символів українського державотворення, влада не тільки забороняла зведення таких курганів, але й перешкоджала освяченню символічних могил священниками, силами органів поліції нищила їх [7, с. 327].

Враховуючи факт воєнно-політичного конфлікту, об’єктивне взаємне заперечення символів етнічних рухів за здобуття незалежності в умовах окупації ЗУЗ Польщею посилювалося негативною оцінкою груп їхньої взаємодії в минулому. Сакралізовані (етно)націоналізмами кульмінаційні для українців і поляків акти їхньої боротьби посилювали обопільне відчуження. Відтак етнічна пам’ять продукувала додаткові семіотичні елементи міжетнічних суперечностей. Прикладом цього є домагання титульного етносу стосовно офіційної заборони вшанування українцями пам’яті полеглих у битві під Берестечком (1651 р.) вояків на Козацьких могилах [9, 1936, 11 червня. – С. 1].

Подібні біполярні оцінки тих чи інших подій, які міфотворчо функціонували в етнічній пам’яті „чужих”, - опосередковане підтвердження еволюції доленосних для „ми”- й „вони”-груп подій у політичні символи. Вони, як свідчать досліджувані події, постають у різний спосіб: можуть успадковуватися, виникати як результат етнополітичної поведінки сучасників або ж бути (за темпоральною

ознакою) наскрізними. Серед тих, які слід зарахувати до числа останніх і які детермінували етнополітичні суперечності, - тризуб і гімн „Ще не вмерла України...”. Їх застосування українцями влада забороняла [4, ф. 120, оп. 1, спр. 102, арк. 70; 8, 21 червня. – С. 1].

Окремий тип міжетнічних суперечностей уособлює протистояння українців і євреїв довкола постаті С.Петлюри. Маючи спільність з тими суперечностями, які спричинені неприйняттям семіотики конкуруючих за дефіцитні ресурси „чужих” (безпосередня міжетнічна інтеракція, її незаперечна значимість для подальших двосторонніх стосунків), українсько-єврейське відчуження є, водночас, відмінним. Воно зумовлене не практикою взаємодії в державі, а зовнішнім фактором, уособлює ті етнополітичні ситуації, яким властивий процес персоніфікації групою відповідальності за завдану їй представникам кривду.

Водночас загибель голови Директорії від руки „чужого” сприяла набуттю ним довершеного образу модерного українського символу. Отже, маємо підстави стверджувати, що події 1926 і 1936 рр., коли постать С.Петлюри постала на авансцені українсько-єврейської взаємодії на ЗУЗ, „вписалися” в дискурс протистояння „чужих” довкола семіотики. Його варіація – різночитання етнічними спільнотами, стосункам яких притаманні політичні протиріччя, образу героя: лідер етнонації – для одних, кривдник/супротивник – для інших.

Різниця у двох актах протистояння, зумовленого загибеллю С.Петлюри, криється в засобах, які використані українцями в 1920-х і 1930-х рр. Якщо в першій його фазі застосовувалися тільки вербальні методи, то згодом вони поєдналися із насильством чи закликком членів скривдженої групи до нього [17, 265]. В окремих місцевостях, як, наприклад, у Львівському воєводстві, десята річниця загибелі С.Петлюри супроводжувалася биттям шиб у будинках євреїв, подекуди – їх підпалами та нищенням господарських споруд. Одна з таких акцій відбулася 23 травня 1936 р. у с. Артишів, де підпалено стодолу, яка належала євреєві С.Тотману, в Малковичах – садибу Ю.Грифля [18, с. 94].

Висновки. Міжетнічна взаємодія на ЗУЗ 1926-1939 рр. означена низкою політичних суперечностей і конфліктів. За ознакою статусу суб’єктів, які брали в них участь, їх можна класифікувати як зіткнення між не/тарівноправними групами. При цьому, враховуючи характер проживання етнічних меншин, особливо значимими, структурними були ті з них, учасниками яких виступали титульний етнос та етнічна більшість західноукраїнських земель.

Визначальними каталізаторами конфліктів, які відбулися в умовах функціонування стабільної політичної системи, стали суперечності групових інтересів та умов адаптації „чужих” в польський етнополітичний організм. З-поміж перших, зокрема, - прагнення українців до здобуття державності й боротьба з їхніми сепаратистськими устремліннями влади й титульного етносу, відмінності у виборі зовнішньополітичних союзників, розбіжності в домаганні одних і незгоді інших стосовно виконання положень МВТ. Натомість причинами адаптаційних конфліктів слід вважати відмову уряду від запровадження автономії ЗУЗ, намагання центру й значної частини нації-держави розв’язати єврейське питання шляхом „ексмсії” тощо. При цьому протистояння етнонаціональних спільнот, спричинене неприйняттям політичної семіотики „чужих”, можна трактувати як і компонентом протиріч групових інтересів, так і елементом політичного конфлікту груп у процесі адаптації до існуючих суспільно-політичних реалій.

Каталізатори етнополітичних суперечностей і конфліктів крилися не тільки у суперечностях, які виникали в результаті безпосередньої міжетнічної взаємодії, але й у зовнішньополітичних факторах. Реакція українців, євреїв і чехів на загрозу інтересам „своїх” з боку тоталітарних режимів у державах, де проживало основне ядро чи частина етнонаціональної спільноти, відображає варіативність тих етнополітичних ситуацій, коли зовнішні імпульси обумовлювали зміни характеру їх дво- чи багатосторонніх стосунків.

Методи, які застосовувалися учасниками політичних суперечностей і конфліктів, коливалися від психологічного тиску до застосування безпосереднього фізичного насильства щодо „чужих”. При цьому в окремих випадках ними використано принцип колективної відповідальності етнонаціональних спільнот. Це, як і непоступливість конфлікуючих сторін, з одного боку, та ворожнеча груп і їхня конкуренція в інших сферах суспільного життя, з другого, вносило в міжетнічну взаємодію надмірну емоційність та категоричність у захисті „ми”-інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Гон М.М. Із кривдою на самоті. Українсько-єврейські взаємини на західноукраїнських землях у складі Польщі (1935-1939). – Рівне, 2005.
2. Державний архів Волинської області.
3. Державний архів Івано-Франківської області.
4. Державний архів Рівненської області.
5. Діло. – 1925, 1938.
6. Крамар Ю.В. Формування засад національної політики пілсудчиків щодо українського питання (1923-1927 рр.) // Науковий вісник Волинського Державного Університету. Серія: Історія. Вип. 1. – Луцьк, 1996. – С. 25-32.
7. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. 1920-1939: У 2-х т. / За редакцією Степана Ленкавського. – Мюнхен – Лондон – Нью-Йорк, 1968. – Т. I.
8. Народня справа. – 1931.
9. Новий час. – 1933, 1936.
10. Поступ. – 1927. – Ч. 1-2.
11. Сливка Ю.Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920-1939). – К., 1985.
12. Слово. – 1937.
13. Сціборський М. Націократія. – Париж, 1935.
14. Тевдой-Бурмили А.И. Старые теории и новые проблемы // Политическая наука. – 2002. № 4. – С. 100-120.
15. Українська Нива. – 1934.
16. Целевич В. Нарід, нація, держава. – Львів, 1934.
17. Archiwum Akt Nowych (далі – AAN), Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Departament Polityczno-Ekonomiczny. Wydział Wschodni, sygnatura 5318.
18. AAN, Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Departament Polityczno-Ekonomiczny. Wydział Wschodni, sygnatura 5295,
19. AAN, Prezydium Rady Ministrów. Akta grupowe, sygnatura 72-25.
20. AAN, Urząd wojewódzki w Lucku, teczka 38.
21. AAN, Urząd wojewódzki w Tarnopolu, sygnatura 32.
22. Mich W. Obcy w polskim domu. Nacjonalistyczne koncepcje rozwiązania problemu mniejszości narodowych. 1918-1939. – Lublin, 1994.
23. Nasz Przegląd. – 1938.

24. Sprawy Narodowoś ciowe. – 1934. - № 5-6.

25. Tygodnik Polityczny Warszawskiego Dziennika Narodowego. – 1936.

УДК 321

Киридон А.М.

ДЕРЖАВНО-КОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ 1920-х РОКІВ ТА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: МАРКУВАННЯ ПРОБЛЕМИ

У статті з'ясовано ті елементи, які визначають характер відносин держави і церкви на двох історичних етапах: у 1920-х рр. і на початку ХХІ ст.

Kyrydon A. The state confessional relations in 1920-s and in the beginning of the XXI century: defining the problem

The article studies the elements determining the character of relations between the state and church in two historical stages – in 1920-s and in the beginning of the XXI century.

Порушена проблема при своєрідній парадоксальності звучання, все ж має певний сенс. Передусім йдеться не про отожднення процесів у сфері відносин між Церквою і державою двох історично віддалених періодів, а про вивчення особливостей суголосних процесів, аналіз причин конфліктних ситуацій чи непорозумінь між Церквами у 1920-ті роки і окреслення характеру конфліктогенності у церковному середовищі на сучасному етапі. Реалії сьогоденного суспільного поступу України вимагають максимально можливого використання конструктивного потенціалу впливу релігії на соціальні процеси, звідси – необхідність осмислення усього спектру процесів безпосередньо церковного та міжцерковного середовища з екстраполяцією на державу та суспільство.

У даному повідомленні зосереджена увага на кількох схожих для обох періодів вузлових проблемах релігійно-церковного життя та державно-конфесійних відносин. Структуруємо задекларовану проблему здебільшого лише шляхом маркування, тобто лише визначення чи окреслення проблеми (при цьому деякі позиції називатимуться без потрактування).

Перший маркер – чисельна різнобарвна поліконфесійна палітра обох часових вимірів (1920-х років і сьогодення) та необхідність розвитку власної релігійно-інституційної інфраструктур. Ще в ході революційних подій 1917-1921 рр. у Православній церкві в Україні виникли такі течії, як автономізм, автокефалізм, обновленство. Особливістю релігійного середовища 1920-х років стала багатоконфесійність – більш як 30 різних релігійних культів та угруповань [1]. При цьому варто враховувати недбалість ведення документації, некомпетентність переважної більшості працівників відповідних владних установ на місцях, нездатність розібратися в ситуації, а доволі часто навіть розрізнити релігійні течії та напрямки. У силу вищезазначеного, віруючих як правило загалом ідентифікували з Православною церквою, не виокремлюючи відтінків, напрямків чи конфесійної належності. Як наслідок, хоча перші спроби обліку здійснено 1921 року, але тільки в 1923 році стало реальністю налагодження певної системності в звітах про релігійні об'єднання.

Наукове видання

**ПАНОРАМА
ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ**

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Відповідальний за випуск – *Шеретюк В.М.*
Відповідальний редактор – *Черній А.Л.*
Комп'ютерна верстка та макет – *Третьяк О.Ю.*

УДК 32
ББК 66.0
П 16

Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 2. – Рівне: РДГУ, 2008. – 174 с.

Підписано до друку 28.05.2008 р. Формат 60x84 1/16.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Друк ізографічний. Умовин. друк. арк. 13,9.
Наклад 100 прим. Зам. №52/1.

Адреса редакції: кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету